

UNIWERSYTET WARMIŃSKO-MAZURSKI W OLSZTYNIE
WYDZIAŁ NAUK EKONOMICZNYCH

STUDIA PODYPLOMOWE

MECHANIZMY FUNKCJONOWANIA STREFY EURO

Projekt realizowany z Narodowym Bankiem Polskim

w ramach programu edukacji ekonomicznej

VII edycja 2015/2016

Damian Werbowy

**Wzrost gospodarczy w wybranych krajach po wejściu do Unii
Europejskiej**

Praca końcowa wykonana

pod kierunkiem

dr. Marcina Bogdańskiego

Olsztyn 2016

Spis treści

Streszczenie	3
Wstęp	4
1. Wzrost gospodarczy	5
1.1. Definicja wzrostu gospodarczego	5
1.2. Determinanty wzrostu gospodarczego	7
2. Wzrost gospodarczy w wybranych państwach Unii Europejskiej w latach 1998-2015...	12
2.1. Wzrost gospodarczy - Estonia	12
2.2. Wzrost gospodarczy - Litwa	17
2.3. Wzrost gospodarczy - Łotwa	22
Wnioski	27
Bibliografia:	29
Spis rysunków:	31

Streszczenie

Niniejsza praca poświęcona jest problematyce dotyczącej wzrostu gospodarczego na przykładzie państw bałtyckich (Estonia, Litwa, Łotwa). Celem pracy było między innymi stwierdzenie czy członkostwo tych państw w Unii Europejskiej spowodowało zwiększenie tempa wzrostu gospodarczego oraz ustalenie w jak dużym stopniu zmienił się wzrost gospodarczy dzięki członkostwu w Unii Europejskiej.

Do przeprowadzenia analizy wzrostu gospodarczego w tych państwach, przeanalizowano podstawowe dane makro ekonomiczne takie jak: PKB, PKB per capita, tempo wzrostu PKB, dług publiczny, stopa bezrobocia oraz bilans handlowy.

Wyniki przeprowadzonej analizy wykazały, iż członkostwo w UE nie spowodowało wyraźnego zwiększenia tempa wzrostu PKB, lecz sprawiło, że wzrost ten stał się stabilniejszy. Dodatkowo można było zaobserwować wyraźny spadek bezrobocia w trzech przeanalizowanych państwach. Z kolei negatywny skutek jaki zaobserwowano, to wyraźny spadek bilansu handlowego.

Wstęp

Obecność w Unii Europejskiej stworzyła szansę na szybszy rozwój gospodarczy, dając państwom byłego bloku sowieckiego możliwość zmniejszenia dystansu do państw zachodnich. Jednakże zanim te państwa wstąpiły do UE musiały przejść cały proces integracji, który w większości przypadków rozpoczął się w pierwszej połowie lat 90 i zakończył 1 maja 2004 roku. Dotacje unijne nie były jedyną korzyścią dla nowych członków Unii Europejskiej. Kolejnym czynnikiem powodującym wzrost gospodarczy w poszczególnych państwach jest otwarcie nowych rynków, co może spowodować między innymi wzrost eksportu i importu, ale również wzrost bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

Celem niniejszej pracy jest zbadanie czy nowi członkowie Unii Europejskiej (Estonia, Łotwa, Litwa) skorzystali na wstąpieniu do UE oraz w jakim stopniu wpłynęło to na wzrost gospodarczy w poszczególnym państwie. Analiza została dokonana akurat w tych trzech państwach, ponieważ przed akcesją charakteryzowały się wysoką dynamiką wzrostu gospodarczego i ciekawym aspektem jaki można zbadać jest wpływ członkostwa w UE na te państwa, które odnotowywały szybki wzrost gospodarczy przed akcesją do UE.

W pierwszym rozdziale niniejszej pracy zostały omówione podstawowe definicje dotyczące wzrostu gospodarczego oraz czynniki, które wpływają na wzrost gospodarczy. Omówiono również jakie są różnice między wzrostem gospodarczym a rozwojem gospodarczym.

W drugim rozdziale przedstawiono główne wskaźniki makroekonomiczne Estonii, Litwy oraz Łotwy, a wskaźnikami tymi są między innymi: PKB, dynamika PKB, dług publiczny, stopa bezrobocia oraz bilans handlowy. Zakres czasowy przedmiotowej pracy obejmuje porównanie danych z lat 1998-2015. Okres ten zostanie podzielony na dwie części. Pierwsza część dotyczy okresu przedakcesyjnego. Natomiast druga część dotyczy okresu poakcesyjnego.

Badanie te polega na analizie porównawczej wskaźników makroekonomicznych poszczególnych państw. Dane statystyczne, na podstawie których dokonano analizy, pochodzą z Eurostatu oraz ze strony internetowej Trading Economics.

1. Wzrost gospodarczy

W pierwszym rozdziale niniejszej pracy przybliżono pojęcie wzrostu gospodarczego oraz przedstawiono różnice pomiędzy wzrostem gospodarczym, a rozwojem gospodarczym. W dalszej części rozdziału omówiono także kwestię czynników, czy też determinantów, które mają wpływ na wzrost gospodarczy.

1.1. Definicja wzrostu gospodarczego

Pojęcie wzrostu gospodarczego oznacza powiększanie się z okresu na okres podstawowych wielkości gospodarczych, takich jak: dochód, produkcja czy konsumpcja. Termin ten opisuje K. Meredyk następującymi słowami: „dotyczy z jednej strony zależności ilościowych w procesie powiększania się efektów, nakładów i sprawności gospodarki, z drugiej dotyczy mechanizmu wzrostu gospodarczego, czyli zależności społecznych utrzymujących cały układ w ruchu. Na drugi aspekt wzrostu składa się więc struktura funkcjonalna i układ interesów społecznych oraz struktura instytucjonalna gospodarki”(MEREDYK, 2007 s. 521).

Noblista S. Kuznets definiuje wzrost gospodarczy jako wzrost produktu na jednego mieszkańca. Podobnego określenia użyli D. North i R. P. Thomas, ich zdaniem zjawisko wzrostu gospodarczego pojawia się w przypadku, gdy produkcja wzrasta szybciej niż populacja(VAN DEN BERG, 2001 s. 12).

A. F. Bocian określa wzrost „jako powiększanie fizycznych rozmiarów kapitału: rzeczowego, ludzkiego i finansowego, a także jako rozszerzenie zdolności wytwórczych do produkcji towarów i usług” Dodaje również, że „rozszerzenie zdolności wytwórczych jest tożsame ze zwiększaniem i ulepszaniem czynników: produkcji, akumulacji kapitału, postępu technicznego, oraz z doskonaleniem ludzkim umiejętności” (BOCIAN, 2011 s. 521).

W teorii wzrostu gospodarczego najczęściej stosowanym miernikiem wzrostu gospodarczego jest stopa wzrostu gospodarki, która utożsamiana jest ze stopą wzrostu produktu krajowego brutto. W krótkoterminowym okresie przyjmuje się, że wzrost gospodarczy głównie zależy od krajowego oraz zagranicznego popytu na dobra i usługi, z kolei w dłuższym okresie o wzroście gospodarczym decyduje podaż i wydajność

czynników produkcji. Pod pojęciem czynników produkcji na ogół rozumie się kapitał, ziemię i pracę, lecz od niedawna uwzględnia się następujące czynniki (ujęcie neoklasyczne): kapitał społeczny, kapitał ludzki, kapitał intelektualny, kapitał kulturowy, postęp technologiczny, dyfuzje technologii, a także systemy polityczno-prawne.

Poza wcześniej wspomnianym produktem krajowym brutto i PKB per capita ważnym wskaźnikiem i wykorzystany w niniejszej pracy jest dług publiczny. Wskaźnik ten jest ściśle powiązany ze wzrostem gospodarczym, a to dlatego, że dotyczy on całkowitego zadłużenia danego państwa. Wskaźnik długu publicznego może pomóc w ocenie wzrostu gospodarczego, a mianowicie, czy ów wzrost gospodarczy nie jest napędzany poprzez zwiększanie deficytu budżetowego. Zbyt wysoki poziom długu publicznego może spowodować, że dane państwo może być niewypłacalne, czego przykładem może być Grecja.

Kolejnym wskaźnikiem mówiącym o wzroście gospodarczym jest stopa bezrobocia. Wskaźnik ten może być potwierdzeniem wzrostu gospodarczego, ponieważ w przypadku przyspieszenia gospodarki, zwiększa się zapotrzebowanie na nowych pracowników, co przyczynia się do spadku poziomu bezrobocia. Z kolei gdy bezrobocie wzrasta, z czasem można zaobserwować spadek dynamiki wzrostu gospodarczego.

Ekonomiści starają się rozróżniać rozwój gospodarczy od wzrostu gospodarczego. Definiują oni rozwój gospodarczy jako pojęcie znacznie szersze aniżeli wzrost gospodarczy. Podstawą rozróżnienia obydwu pojęć jest przypisywanie rozwojowi gospodarczemu pewnych cech zmian o charakterze jakościowym (zmiany o charakterze niemierzalnym, które mają wpływ na wzrost gospodarczy i odnoszą się do poprawy jakości życia). Z kolei pojęcie wzrostu gospodarczego dotyczy tylko i wyłącznie zmian, które mają charakter ilościowy. Miernikami rozwoju gospodarczego mogą być następujące rankingi:

- Indeks wolności gospodarczej (ang. *Index of Economic Freedom*) – Jest to miernik mówiący o restrykcyjności przepisów oraz zakresie stosowania przymusu przez aparat państwowy w sferze gospodarki. Indeks ten publikowany jest przez The Wallstreet Journal oraz Heritage Foundation.
- Wskaźnik łatwości prowadzenia działalności gospodarczej (ang. *Ease of Doing Business*) – jest to wskaźnik publikowany przez Bank Światowy, a mówi on o swobodzie działalności gospodarczej.

- Globalny raport konkurencyjności (ang. *Global Competitiveness*) – Jest to coroczny raport Światowego Forum Ekonomicznego, mówiący o rozwoju gospodarczym w większości państw na świecie. Jak sama nazwa wskazuje, raport dotyczy konkurencyjności poszczególnych gospodarek, ale także określa on zdolności poszczególnych państw do zapewnienia długookresowego wzrostu gospodarczego.
- Indeks percepcji korupcji (ang. *Corruption Perceptions*) – ranking publikowany przez Transparency International, mówiący o poziomie korupcji w danym państwie. Jak wiadomo poziom korupcji może mieć znaczny wpływ na decyzje inwestorów, a to może spowodować mniejszy napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

1.2. Determinanty wzrostu gospodarczego

Wzrost gospodarczy, podobnie jak inne zjawiska występujące w gospodarce, jest rezultatem wielu czynników. Istnieje całe mnóstwo klasyfikacji czynników wpływających na dynamikę wzrostu gospodarczego. Komplementarność owych elementów powoduje, że tempo wzrostu gospodarczego jest efektem sumarycznym wszystkich tych składników.

Analizę tych czynników trzeba zacząć od ich zdefiniowania. M. Próchniak opisując czynniki wzrostu gospodarczego określa następującymi słowami „Zmienne istotnie (dodatnio lub ujemnie) skorelowane z tempem wzrostu realnego PKB, na które można wpływać w celu osiągnięcia szybszego wzrostu gospodarczego” (PRÓCHNIAK, 2006 s. 12).

Trzeba podkreślić, że rola czynników wzrostu gospodarczego w procesie historycznym wielokrotnie ulegała zmianie. Stąd też różnice w traktowaniu tego problemu. Z punktu widzenia uwarunkowań historycznych, owe czynniki można sklasyfikować w taki o to sposób (WOŹNIAK, 2004 s. 62):

- Czynniki charakterze tradycyjnym, czyli zasoby pracy, ziemi i kapitału
- Czynniki o charakterze nowoczesnym – postęp w organizacji pracy, technologia oraz know-how.

Uwarunkowania te obejmują także grupę czynników społecznych, które określają powiązania wzrostu gospodarczego z rozwojem i dobrobytem społeczeństwa. Są wśród nich takie elementy jak infrastruktura ekonomiczna i społeczna (ład polityczny, zakres wolności jednostki, sprawiedliwość). Pomimo, że ostatnia grupa uwarunkowań znacznie wykracza poza teorię wzrostu gospodarczego i dotyczy rozwoju społeczno-gospodarczego, to powinna być brana pod uwagę, ponieważ dotyczy to stabilnego i zrównoważonego rozwoju.

Historyczne determinanty wzrostu gospodarczego niejako wymuszają przedstawienie jeszcze jednego podziału, który to wyodrębnia czynniki natury ekstensywnej i intensywnej. Czynniki intensywne obejmują czynniki ilościowe, które wpływają na wzrost gospodarczy w sposób ilościowy. Czynniki intensywne nie powodują jednak zmian jakościowych w organizacji pracy, technologiach produkcji czy też kwalifikacjach pracowników. Można powiedzieć, że wzrost gospodarczy, który spowodowany jest działaniem jedynie czynników ilościowych, ma charakter ekstensywny, tzn. jest on oparty na powiększeniu się bazy produkcyjnej oraz jednocześnie nie zmienia się struktury gospodarki.

Czynniki intensywne, w odróżnieniu od wcześniej wymienionych czynników ilościowych wpływają głównie na wzrost produktywności kapitału oraz efektywność pracy. Wzrost gospodarczy, będący skutkiem działania owych czynników, jest wyrazem jakościowym zmian w procesie gospodarowania.

Ciekawe podejście do problematyki dotyczącej czynników wzrostu gospodarczego przedstawił M. Próchniak. W oparciu o analizę wyników z ponad stu badań empirycznych, zidentyfikował on następujące czynniki (PRÓCHNIAK, 2006 s. 306):

- Wysokie inwestycje w kapitał rzeczowy (w głównej mierze w infrastrukturę), w tym BIZ (Bezpośrednie Inwestycje Zagraniczne) – wyniki większości badań potwierdziły dodatnią zależność pomiędzy kapitałem rzeczowym i inwestycjami, a wzrostem gospodarczym. W licznych przypadkach można było zaobserwować zależność odwrotną, to znaczy, że wzrost gospodarczy stymuluje inwestycje. Nieco inaczej wygląda kwestia oddziaływania BIZ na wzrost gospodarczy. Taką analizę przeprowadził Deutsche Bank Research, który przeanalizował kraje Europy Centralnej i Wschodniej. Analizie zostało poddanych 13 państw, a okres dotyczył lat 1994-2003. Analiza ta pokazała, że przy średniorocznym wzroście PKB wynoszącym 3,5%, inwestycje zagraniczne

zapewniały tym krajom wzrost w wysokości 2,3%, co oznaczało, że bezpośrednie inwestycje zagraniczne generowały aż 66% wzrostu. Należy wspomnieć, że w badanym okresie kierowane do tego regionu inwestycje zagraniczne wzrosły ponad dziesięciokrotnie, a ich udział w łącznym PKB wzrósł 6,9% do 33,2%. J. Borowski wskazuje kilka sposobów, w jaki bezpośrednie inwestycje zagraniczne wpływają na wzrost gospodarczy (BOROWSKI, 2008 s. 28): inwestycje od podstaw przyczyniają się do wzrostu produkcji, zatrudnienia oraz postępu technologicznego; przedsiębiorstwa zagraniczne dostarczają tzw. know-how; obecność zagranicznych przedsiębiorstw pozytywnie wpływa na upowszechnianie się międzynarodowych praktyk biznesowych, dzięki czemu beneficjentami są krajowe przedsiębiorstwa; zagraniczne korporacje korzystnie wpływają na poprawę infrastruktury instytucjonalnej.

- Rozwój sektora finansowego- S. N. Ahmed oraz M. I. Ansari wyodrębnili sześć kanałów, dzięki którym rozwój sektora finansowego przyczynia się do wzrostu gospodarczego (AHMED, ANSARI 1998 s. 503-517):
  1. Rynki finansowe dają możliwość akumulowania oszczędności;
  2. Osoby oszczędzające mają dostęp do większej ilości instrumentów finansowych
  3. Efektywna alokacja kapitału następuje wówczas, gdy relacja oszczędności do PKB rośnie
  4. Pośrednicy finansowi częściowo pokonują problem negatywnej selekcji na rynkach finansowych
  5. Kierowanie oszczędności do dynamicznie rozwijających się gałęzi gospodarki zwiększa bogactwo kraju
  6. Rynki finansowe stymulują rozwój przedsiębiorczości, specjalizację produkcji oraz adaptację nowych technologii
- Wysoki poziom inwestycji w kapitał ludzki – wyniki badań empirycznych przeprowadzonych przeciągu ostatnich lat potwierdziły dodatnią korelację kapitału ludzkiego ze wzrostem gospodarczym.
- Rozwój handlu zagranicznego – handlowa i eksport, to główne czynniki jakie wywierają wpływ na wzrost gospodarczy. Potwierdzeniem tej tezy są przeprowadzone badania empiryczne, które wykazały dodatnią korelację pomiędzy handlem zagranicznym, a wzrostem gospodarczym. Wśród

zmiennych, które często są wykorzystywane w analizach znajduje się między innymi wskaźnik *terms of trade*, import oraz eksport (BALAGUER, CANTAVELLA-JORDA 2004 s. 165-179).

- Rozmiar sektora państwowego – wpływ państwa na wzrost gospodarczy od wielu lat jest przedmiotem zainteresowania ekonomistów, prezentujących czasem zupełnie odmienne poglądy co do jego kierunku i siły oddziaływania. Według keynesistów wydatki państwa mają istotny dodatni wpływ na tempo wzrostu gospodarczego. Z kolei zwolennicy ekonomii klasycznej wpływ ten kwestionują. Jeszcze inne podejście do problematyki interwencji państwa w gospodarce zaprezentował w 1883 r. A. Wagner, według którego to wzrost gospodarczy jest źródłem wzrastających wydatków państwa (prawo Wagnera) (WEIL 2005 s. 342).
- Wysoki zakres wolności gospodarczej oraz stabilność polityczna – problematyka wolności gospodarczej była przedmiotem zainteresowań ekonomistów już od czasów A. Smitha. Wpływ wolności gospodarczej oraz stabilności politycznej na wzrost gospodarczy potwierdzają wyniki badań, które przeprowadzili między innymi tacy ekonomiści jak: J. De Haan i J. E. Sturm (HAAN, STRUM, 2000 s. 215-241)., czy też G.W. Scully (SCULLY 2002 s. 77-96), którzy posługując się wskaźnikiem wolności gospodarczej, wykazali dodatni wpływ na tempo wzrostu gospodarczego. Do analizy wpływu czynników politycznych na wzrost gospodarczy wykorzystuje się także zmienne opisujące takie zjawiska jak: poziom demokracji, niestabilność polityczna czy wskaźniki jakości rządów. Przykładem takich badań są prace T. Plumbera i C.W. Martina (PLUMBER, MARTIN 2003 s. 27-50)., czy F.L. Riviera-Batiza (RIVIERA-BAITZA 2002 s. 225-247). Jedną z metod sprawdzenia wpływu rządu na wzrost gospodarczy jest porównanie dwóch podobnych, ale różniących się rządami gospodarek. Przykładem tego mogą być gospodarki Korei Południowej i Północnej czy Niemiec Zachodnich i Wschodnich. W przypadku Niemiec powstały dwie niemal identyczne gospodarki, z tą samą kulturą, historią, wielkością zasobów naturalnych. Przed II wojną światową Niemcy były jednym z najbogatszych państw świata. Po II wojnie, status ten, szybko odzyskała tylko zachodnia część Niemiec, która w przeciwieństwie do wschodniej części była wolnorynkowa (WEIL 2005 s. 332). Przykład ten jest

potwierdzeniem tezy, która mówi o tym, że czynnik polityczny może stanowić barierę wzrostu lub może być siłą czynnikiem sprzyjającym wzrostowi gospodarczemu.

- Nierówność dochodów – w literaturze najczęściej wyodrębnia się trzy kanały, za których pośrednictwem nierówności dochodowe negatywnie wpływają na tempo wzrostu PKB. Pierwszym jest niestabilność społeczno-polityczna, której źródłem może być różnica w dochodach ludności. Niestabilność ta może prowadzić do wzrostu niepewności inwestorów. Niepewność z kolei prowadzi do spadku inwestycji i w efekcie do spowolnienia tempa wzrostu gospodarczego. Kolejny z kanałów powiązany jest z wydatkami transferowymi państwa. Im wyższe są nierówności dochodowe w społeczeństwie, tym większe są oczekiwania redystrybucji dochodów. Polityka redystrybucyjna państwa nie prowadzi do niczego dobrego, ponieważ zniekształca to mechanizm rynkowy, co z kolei negatywnie wpływa na kreowanie nowych miejsc pracy oraz osłabia motywację do podnoszenia kwalifikacji, hamując tym samym wzrost gospodarczy. Ostatnim kanałem jest kapitał ludzki. Nierówność dochodów w społeczeństwie negatywnie wpływa na formowanie się kapitału ludzkiego. Uczenie się wymaga ponoszenia dwóch rodzajów kosztów: bezpośrednich kosztów związanych z opłatami za edukację oraz kosztu alternatywnego w postaci utraconych zarobków. Z uwagi na to, osoby najmniej zarabiające rezygnują z edukacji i podnoszenia kwalifikacji. Nierówności dochodowe w społeczeństwie oddziałują ujemnie na akumulację kapitału ludzkiego co w konsekwencji hamuje wzrost gospodarczy.

2. Wzrost gospodarczy w wybranych państwach Unii Europejskiej w latach 1998-2015

2.1. Wzrost gospodarczy - Estonia

Pierwszym państwem jakie zostanie opisane jest Estonia, która w 2004 roku weszła do Unii Europejskiej. Estonia to kraj należący do tzw. tygrysów bałtyckich (Estonia, Łotwa, Litwa), a to oznacza, że estońska gospodarka cechuje się wysoką dynamiką wzrostu gospodarczego.

W strukturze gospodarki Estonii głównym składnikiem PKB są usługi, które wytwarzają około 71%. Na kolejnym miejscu znajduje się przemysł, który generuje 25% produktu krajowego brutto. Głównymi zasobami estońskiej gospodarki są między innymi łąki bitumiczne, dzięki czemu Estonia jest jednym z najmniej zależnych od importu energii krajem w Unii Europejskiej¹. Największymi partnerami Estonii są takie państwa jak: Szwecja, Finlandia, Rosja, Niemcy, Łotwa i Litwa. Państwa te stanowią niemal 63% estońskiego eksportu i 58% importu (stan na 2015 rok)².

W międzynarodowych rankingach Estonia zajmuje bardzo wysokie miejsca³:

- Index of Economic Freedom: 3 miejsce w Europie i 9 na świecie
- Ease of Doing Business – 17 miejsce na świecie
- Global Competitiveness – 29 miejsce na świecie
- World e-security – 7 miejsce na świecie
- Corruption Perceptions – 23 miejsce na świecie

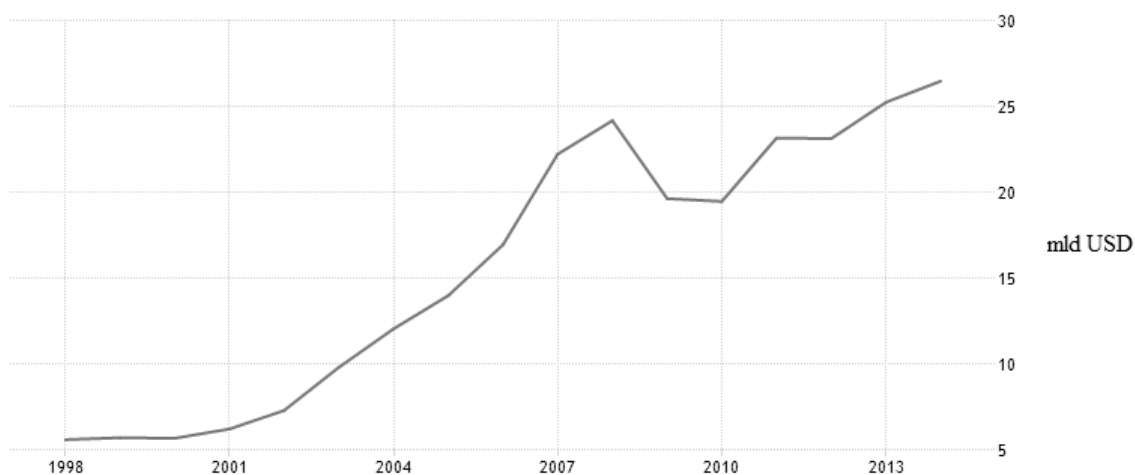
---

¹ Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej w Tallinnie, http://www.tallinn.msz.gov.pl/pl/c/MOBILE/wspolpraca_dwustronna/informacje_gospodarcze, [Dostęp: 26.04.2016 r.].

² Ibidem.

³ Ibidem.

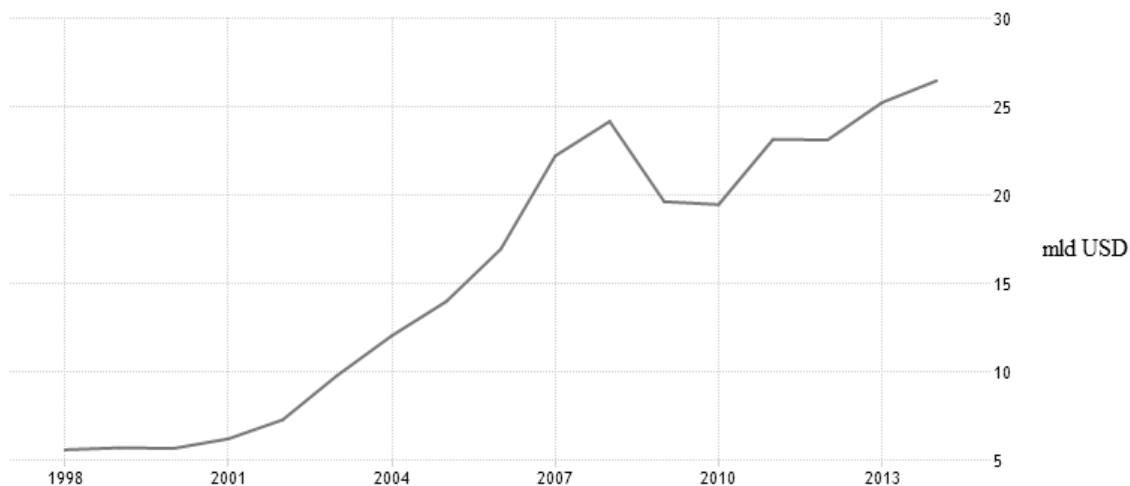
Przechodząc do analizy wzrostu gospodarczego Estonii należy zacząć od jednego z najważniejszych wskaźników, a mianowicie od produktu krajowego brutto.

Rys. 1. PKB Estonii w latach 1998-2014

Źródło: <http://http://pl.tradingeconomics.com>

Powyższy wykres przedstawia PKB Estonii, który nominowany jest w dolarach amerykańskich. W 1998 roku estońskie PKB wynosiło niewiele ponad 5 mld USD, a przeliczając to na PKB per capita, daje to kwotę 6542 USD na jednego mieszkańca. W kolejnych dwóch latach, PKB Estonii odnotowało nieznaczny wzrost. Od roku 2000 gospodarka zaczęła przyspieszać, aż do samego wybuchu kryzysu finansowego. Tuż przed kryzysem finansowym PKB Estonii wynosiło ponad 24 mld USD, a przeliczając to na mieszkańca 12.443 USD. Estońska gospodarka dość dotkliwie odczuła kryzys finansowy, gdyż przeciągu dwóch lat skurczyła się niemal o 5 mld USD. Jednakże dwa lata po upadku Lehman Brothers, Estonia ponownie wróciła na ścieżkę wzrostową i w szybkim tempie odrobiła straty, które spowodowane były kryzysem finansowym. Kolejny wykres pokazuje tempo wzrostu estońskiego PKB.

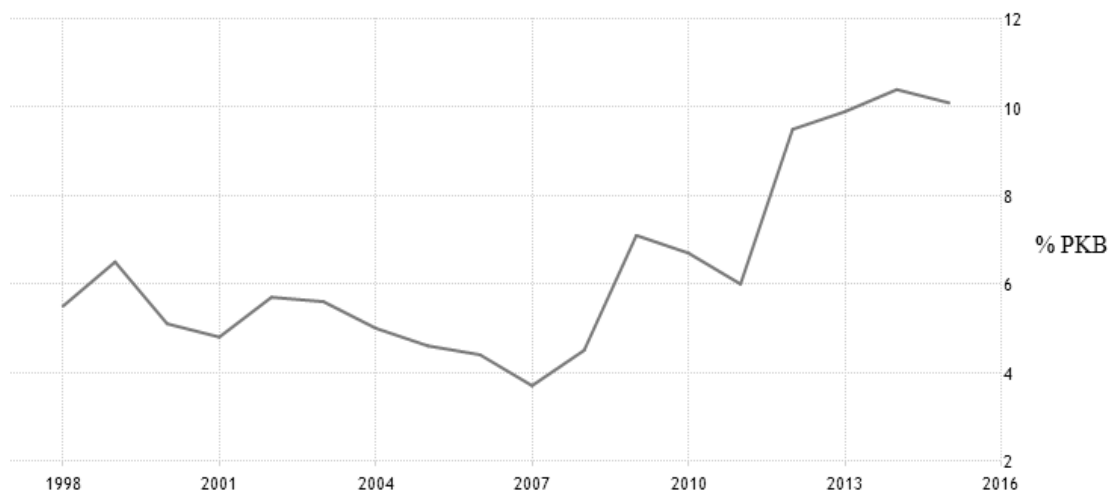

Rys. 2. Tempo wzrostu PKB Estonii w latach 1998-2015

Źródło: <http://http://pl.tradingeconomics.com>

Powyższy wykres pokazuje jakie było tempo wzrostu PKB w danym kwartale w stosunku do poprzedniego kwartału. Dzięki temu wykresowi można zaobserwować z większą dokładnością, jak reagował estoński PKB. Podobnie jak w poprzednim wykresie widać, że Estonia odnotowywała stabilny wzrost przed wejściem do Unii Europejskiej jak i po wejściu z wyjątkiem okresu kryzysu finansowego. Dodatkowo można zaobserwować większe tąpnięcie w kwartale w którym Estonia weszła do Unii Europejskiej. Spowodowane było to niepewnością części społeczeństwa co do członkostwa we Wspólnocie Europejskiej. Zjawisko odnotowano także w innych państwach, które również wstępowały do Unii Europejskiej.

Kolejnym wskaźnikiem, który został poddany analizie jest dług publiczny. Dzięki temu można zaobserwować czy wzrost gospodarczy Estonii nie jest spowodowany poprzez emisję obligacji, czyli innymi słowy poprzez zadłużanie się.

Rys. 3. Dług publiczny Estonii w latach 1998-2015

Źródło: <http://http://pl.tradingeconomics.com>

Jak widać na powyższym wykresie, dług publiczny Estonii w porównaniu do innych państw Europy zachodniej jest na bardzo niskim poziomie. Dług publiczny Estonii swój najniższy poziom osiągnął w 2007 roku i wynosił on niecałe 4% PKB. Niestety wraz z rozwojem kryzysu finansowego dług ten rósł, ale głównym powodem wzrostu długu publicznego było to, że spadał produkt krajowy brutto Estonii. Jednakże po kryzysie finansowym pojawił się kolejny kryzys, a mianowicie kryzys strefy euro. Był to główny powód nagłego wzrostu długu publicznego, ponieważ Estonia od 2011 roku stała się członkiem strefy euro, a dodatkowo euro znacznie osłabiło się w stosunku do dolara amerykańskiego (PKB kwotowane jest w USD).

Kolejnym aspektem, który został poddany analizie jest bilans handlowy. W okresie przedakcesyjnym w Estonii jak i w innych państwach, które aspirowały do członkostwa w Unii Europejskiej, toczono wiele debat na temat wpływu członkostwa we Wspólnocie Europejskiej na bilans handlowy poszczególnych państw. Owa analiza pozwoli pokazać czy członkostwo w Unii Europejskiej ma korzystny wpływ na bilans handlowy, czy też nie.

Rys. 4. Bilans handlowy Estonii w latach 1998-2015

Źródło: <http://http://pl.tradingeconomics.com>

Powyższy wykres pokazuje bilans handlowy Estonii w latach 1998-2015. W owym wykresie można zaobserwować, że Estonia stale miała ujemny bilans handlowy i od momentu wstąpienia Estonii do Unii Europejskiej bilans jeszcze bardziej się pogłębił. Jednakże trzeba tu zaznaczyć, że te pogłębienie się deficytu spowodowane jest tym, że import znacznie szybciej rósł aniżeli eksport.

Ostatnim wskaźnikiem jaki został poddany analizie jest stopa bezrobocia.

Rys. 5. Stopa bezrobocia w Estonii w latach 1998-2015

Źródło: <http://http://pl.tradingeconomics.com>

Jak pokazuje wykres dot. bezrobocia, w okresie przedakcesyjnym bezrobocie oscylowało na poziomie od 10%-15%. Od momentu akcesji do Unii Europejskiej bezrobocie zaczęło spadać poniżej 5%. Jednakże kryzys finansowy spowodował, że stopa bezrobocia zaczęła mocno rosnąć i w 2010 roku wynosiło aż 20%. Jednakże od 2010 roku do chwili obecnej sukcesywnie zaczęło spadać do poziomu 5%.

2.2. Wzrost gospodarczy - Litwa

Kolejnym tygrysem bałtyckim, jaki zostanie opisany, jest Litwa, która podobnie jak Estonia, weszła do Unii Europejskiej w 2004 roku.

W strukturze PKB Litwy dominują następujące sektory: budownictwo 14,3%, przemysł, 13,1%, branża ubezpieczeniowo-finansowa 9,1%, transport i hotelarstwo 7,8%, edukacja 2,7% oraz rolnictwo 2,5%⁴.

W międzynarodowych rankingach Litwa zajmuje następujące miejsca:

- Index of Economic Freedom: 5 miejsce w Europie i 13 na świecie⁵
- Ease of Doing Business – 24 miejsce na świecie⁶
- Global Competitiveness – 41 miejsce na świecie⁷
- Corruption Perceptions – 32 miejsce na świecie⁸

Analiza wzrostu gospodarczego Litwy rozpocznie się od analizy PKB tego kraju.

---

⁴ Informator Ekonomiczny, <http://www.informatorekonomiczny.msz.gov.pl/pl/europa/litwa/>, [Dostęp: 01.05.2016 r.].

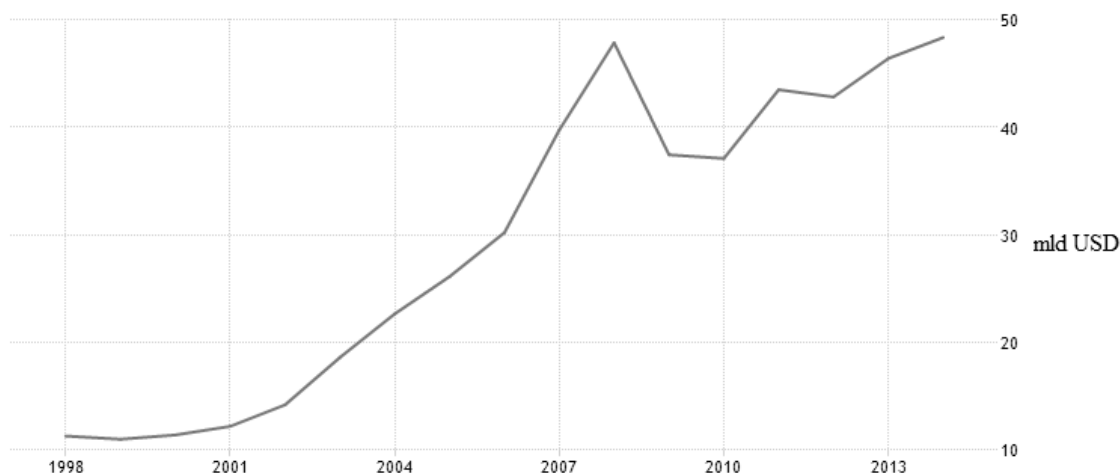
⁵ Heritage Foundation, <http://www.heritage.org/index/ranking>, [Dostęp: 01.05.2016 r.].

⁶ Doing Business, <http://www.doingbusiness.org/>, [Dostęp 01.05.2016 r.].

⁷ Światowe Forum Ekonomiczne,

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf, [Dostęp: 01.05.2016 r.].

⁸ Trading Economics, <http://pl.tradingeconomics.com/lithuania/corruption-rank>, [Dostęp: 01.05.2016 r.].

Rys. 6. PKB Litwy w latach 1998-2014

Źródło: <http://http://pl.tradingeconomics.com>

Wykres 6 przedstawiający PKB Litwy, podobnie jak w przypadku wykresu 1 również jest nominowany w dolarach amerykańskich i dotyczy on lat 1998-2014. Litewskie PKB na początku badanego okresu wynosiło niewiele ponad 10 mld USD, co przeliczając to na mieszkańca dawało kwotę 4944 USD. W kolejnych dwóch latach PKB Litwy odnotowywało nieznaczny wzrost produktu krajowego brutto, jednakże podobnie jak w przypadku Estonii dynamika wzrostu gospodarczego zaczęła znacznie przyspieszać. Tempo wzrostu gospodarczego utrzymywał się na podobnym poziomie aż do samego wybuchu kryzysu finansowego w 2008 roku. Wtedy to PKB litewskiej gospodarki wynosiło niemal 50 mld USD, co dawało kwotę 10.003 USD na obywatela Litwy. Litwa podobnie jak i Estonia dotkliwie odczuła kryzys, gdyż w zaledwie rok jej PKB skurczyło się o kwotę ponad 10 mld USD, a przez kolejny rok znajdowała się w stagnacji. Po okresie stagnacji litewska gospodarka zaczęła odrabiać straty i w przeciągu czterech lat odrobiła straty spowodowane kryzysem finansowym .

Następny wykres pokazuje tempo wzrostu litewskiego PKB w latach 1998-2015.

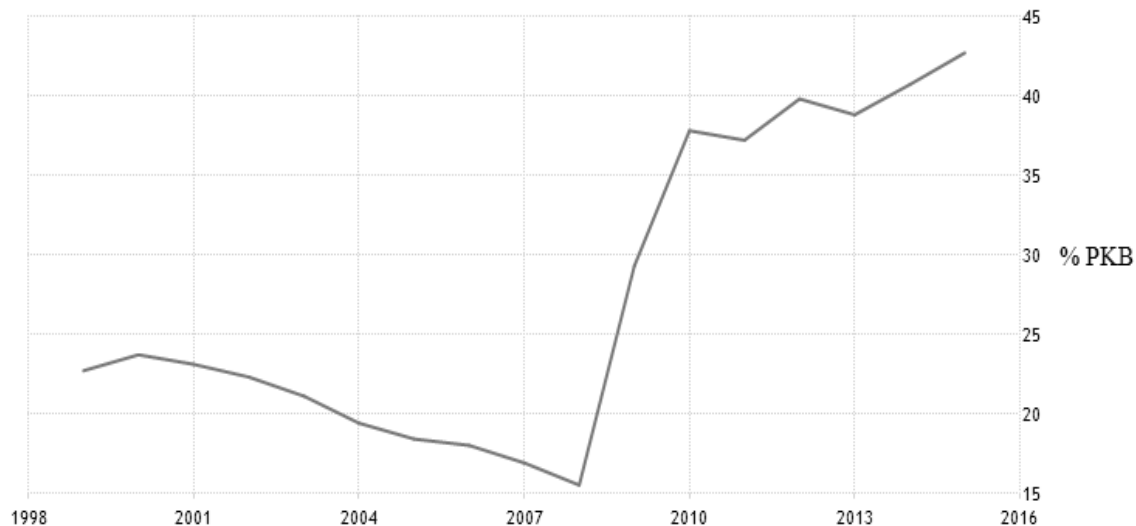

Rys. 7. Tempo wzrostu PKB Litwy w latach 1998-2015

Źródło: [http://http://pl.tradingeconomics.com](http://pl.tradingeconomics.com)

Powyższy wykres pokazujący dynamikę wzrostu PKB Litwy w danym kwartale w stosunku do poprzedniego kwartału. Dzięki temu wykresowi można zaobserwować z większą dokładnością jak reagował litewski PKB. Podobnie jak w poprzednim wykresie widać, że Litwa odnotowywała stabilny wzrost przed wejściem do Unii Europejskiej jak i po wejściu z wyjątkiem okresu kryzysu finansowego. Można tu także zaobserwować, że wraz z wejściem Litwy do Unii Europejskiej wahania dynamiki PKB znacznie się zmniejszyły, co oznacza stabilniejszy wzrost PKB.

Po przeanalizowaniu PKB litewskiej gospodarki następnym aspektem analizy będzie dług publiczny.

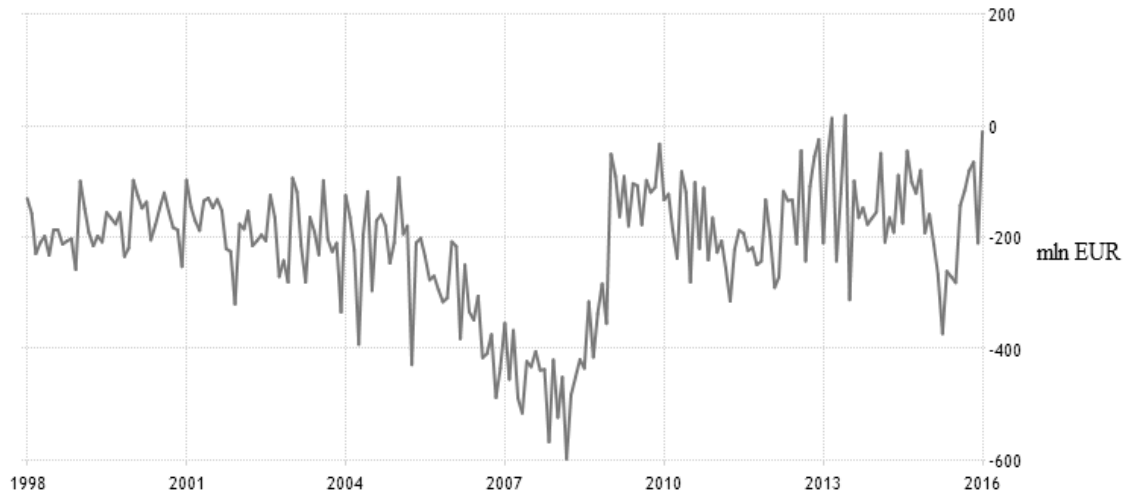
Rys. 8. Dług publiczny Litwy w latach 1998-2015

Źródło: <http://http://pl.tradingeconomics.com>

Jak widać na powyższym wykresie, dług publiczny Litwy jest zdecydowanie wyższy niż to miało miejsce w przypadku Estonii. Dług ten od roku 2000 zaczął sukcesywnie spadać z poziomu 23,5% do poziomu 14,6% w stosunku do PKB. Jednakże kryzys finansowy spowodował, że dług ten zaczął gwałtownie rosnąć i w przeciągu dwóch lat urósł do poziomu 36,2%. Taki szybki wzrost spowodowany był spadkiem PKB oraz powiększającym się deficytem budżetowym sięgającym nawet 9.1% PKB⁹. W kolejnych latach dług ten dalej rósł, jednakże nie w tak szybkim tempie, jak to miało miejsce w okresie kryzysu finansowego.

Przedostatnim aspektem, który został przeanalizowany i dotyczył Litwy jest bilans handlowy, który przedstawiony jest na wykresie 9.

⁹ Trading Economics, <http://pl.tradingeconomics.com/lithuania/government-budget>, [Dostęp 01.05.2016 r.].

Rys. 9. Bilans handlowy Litwy w latach 1998-2015

Źródło: <http://http://pl.tradingeconomics.com>

Powyższy wykres pokazuje bilans handlowy Litwy w latach 1998-2015. W owym wykresie można zaobserwować, że Litwa stale miała ujemny bilans handlowy i wstąpienie Litwy do Unii Europejskiej spowodowało dokładnie taki sam efekt jak w przypadku Estonii, a mianowicie akcesja do Unii Europejskiej spowodowała pogłębienie deficytu handlowego.

Ostatnią przeanalizowaną daną dotyczącą Litwy jest stopa bezrobocia.

Rys. 10. Stopa bezrobocia w Litwie w latach 1998-2015

Źródło: <http://http://pl.tradingeconomics.com>

Jak widać na wykresie 10, bezrobocie na Litwie od roku 2000 aż do kryzysu finansowego wyraźnie spada. Jednakże w przypadku Litwy trzeba również zestawić inne dane, a mianowicie dane dotyczące ilości osób zatrudnionych. Po zestawieniu obu danych, można dojść do wniosku, że bezrobocie na Litwie spadało w tak szybkim tempie nie dlatego, że tworzono nowe miejsca pracy, ale spadało z powodu masowej emigracji Litwinów¹⁰. Z kolei wzrost bezrobocia w latach 2007-2010 spowodowany był kryzysem finansowym. Po kryzysie finansowym, litewski rynek pracy zaczął się odbudowywać i stopa bezrobocia spadła do poziomu poniżej 10%.

2.3. Wzrost gospodarczy - Łotwa

Ostatnim tygrysem bałtyckim jaki zostanie opisanym jest Łotwa, która podobnie jak wcześniej omówione państwa weszła do Unii Europejskiej 1 maja 2004 roku.

Struktura łotewskiej gospodarki prezentuje się następująco¹¹:

- 1) Usługi - 63,8%
  - a) Handel hurtowy i detaliczny – 13,7%
  - b) Transport i logistyka – 10,6%
  - c) Handel nieruchomościami – 10,2%
  - d) Działalność naukowa – 6,3%
- 2) Produkcja: - 12,4%
- 3) Przemysł wydobywczy i energetyczny – 5,2%
- 4) Rolnictwo 5,2%
- 5) Leśnictwo i rybołówstwo – 4,4%
- 6) Budownictwo 3,6%

W międzynarodowych rankingach Łotwa zajmuje następujące miejsca:

- Index of Economic Freedom: 36 na świecie¹²
- Ease of Doing Business – 23 miejsce na świecie¹³
- Global Competitiveness – 42 miejsce na świecie¹⁴

---

¹⁰ Trading Economics, <http://pl.tradingeconomics.com/lithuania/employed-persons>, [Dostęp: 01.05.2016 r.].

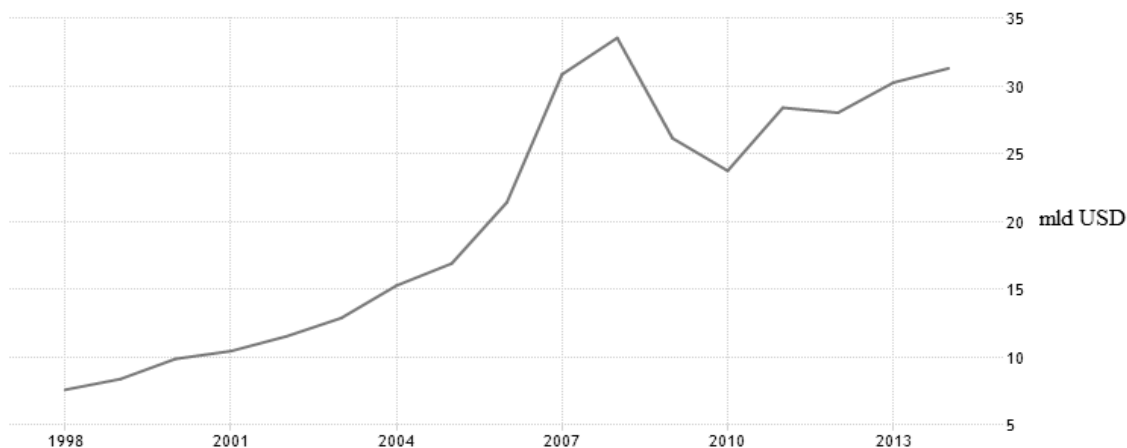
¹¹ Informator Ekonomiczny, <http://www.informatorekonomiczny.msz.gov.pl/pl/europa/lotwa/>, [Dostęp: 01.05.2016 r.].

¹² Heritage Foundation, <http://www.heritage.org/index/ranking>, [Dostęp: 01.05.2016 r.].

¹³ Doing Business, <http://www.doingbusiness.org/>, [Dostęp 01.05.2016 r.].

- Corruption Perceptions – 40 miejsce na świecie¹⁵

Analiza wzrostu gospodarczego ostatniego już państwa, rozpocznie się od zaprezentowania produktu krajowego brutto.

Rys. 11. PKB Łotwy w latach 1998-2014

Źródło: <http://http://pl.tradingeconomics.com>

W 1998 roku PKB Łotwy wynosiło 7,59 mld USD (4.401 USD na jednego mieszkańca). W przeciwieństwie do wcześniej analizowanych państw, Łotwa początku badanego okresu odnotowywała stabilny wzrost gospodarczy aż do samego upadku banku Lehman Brothers. W 2008 roku, PKB Łotwy osiągnęło swoje maksimum, a mianowicie 33,54 mld USD (9.314 USD na mieszkańca). Łotwa, podobnie jak inne państwa odczuła kryzys finansowy, czego dowodem jest wyraźny spadek PKB do poziomu 23,74 mld USD (8.058 na mieszkańca). Po tym spadku Łotwa zaczęła odrabiać straty, jednakże do końca badanego okresu nie udało się odrobić poziomu PKB sprzed kryzysu. Kolejny wykres pokazuje tempo wzrostu łotewskiego PKB.

¹⁴ Światowe Forum Ekonomiczne, http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf, [Dostęp: 01.05.2016 r.].

¹⁵Trading Economics, <http://pl.tradingeconomics.com/lithuania/corruption-rank>, [Dostęp: 01.05.2016 r.].

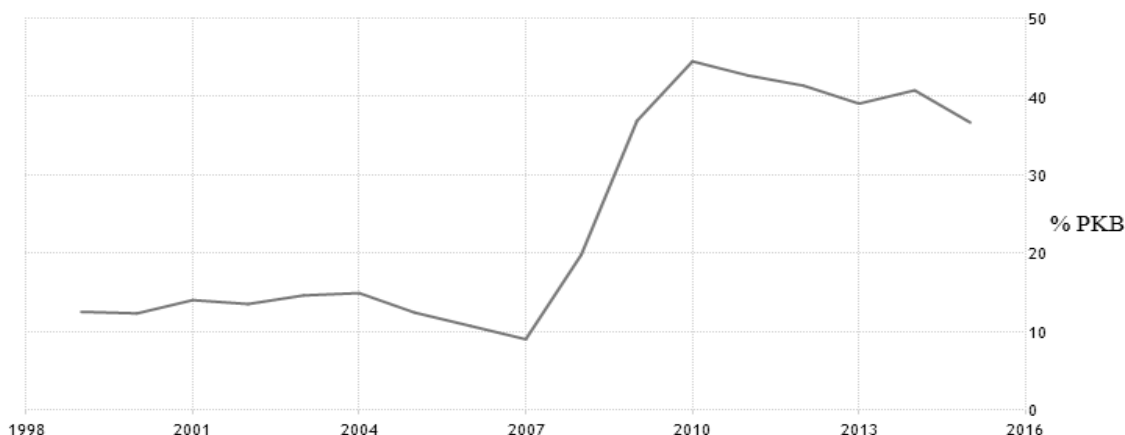

Rys. 12. Tempo wzrostu PKB Łotwy w latach 1998-2015

Źródło: <http://http://pl.tradingeconomics.com>

Wykres 12 pokazujący dynamikę wzrostu PKB Łotwy w danym kwartale w stosunku do poprzedniego kwartału. Dzięki temu wykresowi można zaobserwować z większą dokładnością jak reagował łotewski PKB. Podobnie jak w poprzednim wykresie widać, że Łotwa odnotowywała stabilny wzrost przed wejściem do Unii Europejskiej jak i po wejściu z wyjątkiem okresu kryzysu finansowego. Można tu także zaobserwować, że wraz z wejściem Łotwy do Unii Europejskiej wahania dynamiki PKB znacznie się zmniejszyły, co oznacza stabilniejszy wzrost PKB.

Po przeanalizowaniu PKB łotewskiej gospodarki następnym aspektem analizy będzie dług publiczny.

Rys. 13. Dług publiczny Łotwy w latach 1998-2015

Źródło: <http://http://pl.tradingeconomics.com>

Jak widać na wykresie 13, dług publiczny Łotwy jest zdecydowanie wyższy niż Estonii. Dług publiczny Łotwy od początku 1998 roku utrzymywał się na podobnym poziomie, lecz wraz z akcesją Łotwy do UE, dług ten zaczął spadać i z poziomu 14,3 mld USD spadł do poziomu 8,4 mld USD w roku 2007. Jednakże kryzys finansowy spowodował, że dług ten gwałtownie zaczął rosnąć i w przeciągu dwóch lat urósł do poziomu 47,5%. Tak szybki wzrost spowodowany był spadkiem PKB oraz powiększającym się deficytem budżetowym sięgającym nawet 9.1% PKB¹⁶. W kolejnych latach dług publiczny Łotwy zaczął sukcesywnie spadać i w 2015 roku osiągnął poziom 36,4% w stosunku do PKB.

Przedostatnim aspektem, który został przeanalizowany i dotyczył Łotwy jest bilans handlowy, który przedstawiony jest na wykresie 14.

Rys. 14. Bilans handlowy Łotwy w latach 1998-2015

Źródło: <http://http://pl.tradingeconomics.com>

Powyższy wykres pokazuje bilans handlowy Łotwy w latach 1998-2015. W owym wykresie można zaobserwować, że Łotwa stale miała ujemny bilans handlowy i wstąpienie Łotwy do UE spowodowało dokładnie taki sam efekt jak w przypadku Estonii i Litwy, a mianowicie akcesja do Unii Europejskiej spowodowała wyraźne pogłębienie deficytu handlowego.

¹⁶ Trading Economics, <http://pl.tradingeconomics.com/latvia/government-budget>, [Dostęp 01.05.2016 r.].

Ostatnią przeanalizowaną daną dotyczącą Łotwy jest stopa bezrobocia.

Rys. 15. Stopa bezrobocia na Łotwie w latach 2002-2015

Źródło: <http://http://pl.tradingeconomics.com>

Jak pokazuje wykres dot. bezrobocia na Łotwie, w okresie przedakcesyjnym, jak i poakcesyjnym, stopa bezrobocia stale spadała aż do momentu wybuchu kryzysu. Wtedy to bezrobocie osiągnęło najmniejszą wartość, a mianowicie 5,4%. Wraz z rozwojem kryzysu finansowego, stopa bezrobocia na Łotwie dynamicznie rosła i podobnie jak w poprzednich państwach szczyt swój osiągnęła w 2010 roku, osiągając poziom 20,7%. Podobnie jak w Estonii i Litwie, Po 2010 roku bezrobocie także zaczęło spadać i w październiku 2015 roku osiągnęło swoje minimum, czyli 9,7%.

Wnioski

Obecność w Unii Europejskiej niewątpliwie daje duże szanse na rozwój gospodarczy. Największą szansą, czy też korzyścią jest otwarcie się nowych rynków zbytu. Jednakże ta sama szansa staje się również zagrożeniem, ponieważ na rodzimy rynek napływają konkurencyjne produkty z państw Europy Zachodniej. Analiza jaka została dokonana w niniejszej pracy na przykładzie tzw. Tygrysów Bałtyckich (Estonia, Litwa, Łotwa) pomogła ocenić jak duży wpływ ma członkostwo w Unii Europejskiej na wzrost gospodarczy.

Pierwszym przeanalizowanym państwem była Estonia, która od lat znana była z wysokiej dynamiki wzrostu produktu krajowego brutto, jak i również niskiego długu publicznego. Na podstawie niniejszej analizy można dojść do wniosku, że członkostwo Estonii w Unii Europejskiej nie spowodowało zwiększenia tempa wzrostu PKB, natomiast spowodowało pogorszenie się bilansu handlowego i wyraźny spadek bezrobocia.

W drugim przeanalizowanym państwie, czyli w Litwie, można było zaobserwować podobne skutki z członkostwa w Unii Europejskiej. Jednakże w przypadku Litwy widać, że członkostwo w Unii Europejskiej pomogło ustabilizować wzrost gospodarczy oraz spowodowało bardzo duży spadek bezrobocia, który spowodowany był emigracją części obywateli. Podobnie jak i w przypadku Estonii, na Litwie zaobserwowano wyraźny spadek bilansu handlowego.

Członkostwo w Unii Europejskiej ostatniego państwa, czyli Łotwy dało bardzo podobne efekty jak to miało miejsce w przypadku Litwy, a mianowicie zaobserwowano stabilizację wzrostu gospodarczego, spadek bezrobocia oraz powiększenie się deficytu handlowego.

Reasumując powyższą analizę, członkostwo tzw. tygrysów bałtyckich w Unii Europejskiej, nie spowodował tak dużego wzrostu gospodarczego jak, to się mogło spodziewać, jednakże owe członkostwo spowodowało stabilizację wzrostu i wyraźny spadek bezrobocia w trzech przeanalizowanych państwach. Z kolei do negatywnych skutków członkostwa można zaliczyć wyraźny spadek bilansu handlowego, który został odnotowany we wszystkich przeanalizowanych państwach. W trzech państwach można było także zaobserwować wyraźne skutki kryzysu finansowego z lat 2007-2009. Kryzys ten spowodował wyraźny spadek PKB, co przyczyniło się do wzrostu długu publicznego w

stosunku do PKB i gwałtownego wzrostu bezrobocia. Na koniec warto również podnieść kwestię absencji państw bałtyckich w Unii Europejskiej. Tak naprawdę ciężko stwierdzić czy owe państwa skorzystałyby na nieobecności w UE, ponieważ wszystko zależy od tego jaką wybrałyby drogę.

Bibliografia:

- An G., Iyigun M.F., *The Export Skill Content, Learning by Exporting and Economic Growth*, Elsevier, "Economics Letters" 2004, Vol. 84(1)
- Ahmed S. M., Ansari M. I., *Financial Sector Development and Economic Growth: The South-Asian Experience*, Elsevier, "Journal of Asian Economics" 1998, vol. 9(3)
- Balaguer J., Cantavella-Jorda M., *Export Composition and Spanish Economic Growth: Evidence from the 20th Century*, Elsevier, "Journal of Policy Modeling" 2004, Vol. 26(2)
- Bocian A. F., *Makroekonomia wzrostu – uwarunkowania globalne*, Wydział Ekonomii i Zarządzania Uniwersytetu w Białymstoku, „Optimum. Studia ekonomiczne” 2011, nr 1 (49)
- Borowski J., *Globalizacja, konkurencyjność międzynarodowa i strategie przedsiębiorstw*, Uniwersytet w Białymstoku, Białystok 2008
- De Haan J., Sturm J.E., *On The Relationship Between Economic Freedom and Economic Growth*, Elsevier, "European Journal of Political Economy" 2000, Vol. 16(2)
- Meredyk K., *Ekonomia ogólna*, Uniwersytet w Białymstoku, Białystok 2007
- Plümper T., Martin C.W., *Democracy, Government Spending, and Economic Growth: A Political-Economic Explanation of the Barro-Effect*, Springer, "Public Choice" 2003, Vol. 117, No. 1/2
- Próchniak M., *Czynniki wzrostu gospodarczego – wnioski z badań empirycznych*, „Ekonomista” 2006, nr 3
- Riviera-Batiza F.L., *Democracy, Governance, and Economic Growth: Theory and Evidence*, Wiley Blackwell, "Review of Development Economics" 2002, nr 6
- Scully G.W., *Economic Freedom, Government Policy and the Trade-Off Between Equity and Economic Growth*, Springer, "Public Choice" 2002, Vol. 113, No. 1/2
- Van den Berg H., *Economic Growth and Development: An Analysis of Our Greatest Economic Achievements and Our Most Exciting Challenges*, University of Nebraska, Lincoln 2001
- Weil D.E., *Economic Growth*, Brown University, Rhode Island 2005
- Woźniak M. G., *Wzrost gospodarczy. Podstawy teoretyczne*, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków 2004
- Yanikkaya H., *Trade Openness and Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study*, Elsevier, "Journal of Development Economics" 2003, Vol. 72(1)

Ambasada Rzeczypospolitej Polskiej w Tallinnie,

http://www.tallinn.msz.gov.pl/pl/c/MOBILE/wspolpraca_dwustronna/informacje_gospodarcze, [Dostęp: 26.04.2016 r.]

Trading Economics, <http://pl.tradingeconomics.com/> [Dostęp: 01.05.2016 r.]

Informator ekonomiczny,

<http://www.informatorekonomiczny.msz.gov.pl/> [Dostęp: 01.05.2016 r.]

Heritage Foundation, <http://www.heritage.org/index/ranking>, [Dostęp: 01.05.2016 r.]

Doing Business, <http://www.doingbusiness.org/>, [Dostęp 01.05.2016 r.]

Światowe Forum Ekonomiczne,

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf,
[Dostęp: 01.05.2016 r.]

Spis rysunków:

Rys. 1. PKB Estonii w latach 1998-2014	13
Rys. 2. Tempo wzrostu PKB Estonii w latach 1998-2015.....	14
Rys. 3. Dług publiczny Estonii w latach 1998-2015	15
Rys. 5. Stopa bezrobocia w Estonii w latach 1998-2015	16
Rys. 4. Bilans handlowy Estonii w latach 1998-2015	16
Rys. 6. PKB Litwy w latach 1998-2014	18
Rys. 7. Tempo wzrostu PKB Litwy w latach 1998-2015.....	19
Rys. 8. Dług publiczny Litwy w latach 1998-2015	20
Rys. 9. Bilans handlowy Litwy w latach 1998-2015	21
Rys. 10. Stopa bezrobocia w Litwie w latach 1998-2015	21
Rys. 11. PKB Łotwy w latach 1998-2014	23
Rys. 12. Tempo wzrostu PKB Łotwy w latach 1998-2015.....	24
Rys. 13. Dług publiczny Łotwy w latach 1998-2015.....	24
Rys. 14. Bilans handlowy Łotwy w latach 1998-2015	25
Rys. 15. Stopa bezrobocia na Łotwie w latach 2002-2015.....	26